

**İdealar ve Dil Bağlamında
Locke ile Leibniz**

YAYIN NO: 760

İDEALAR VE DİL BAĞLAMINDA LOCKE İLE LEIBNİZ

Doç. Dr. Atakan Altınörs

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 16228

1. Basım: Efil Yayıncılık, 2009

Bilge Kültür Sanat'ta 1. Basım: Mayıs 2016

ISBN: 978 - 605 - 9241 - 60 - 1

Genel Yayın Yönetmeni: *Ahmet Nuri Yüksel*

Kapak: *Kenan Özcan*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı: *Alemdar Ofset*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 29-30 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 544 23 09

Kapak Baskı: *Azra Matbaacılık*

Cilt: *Çevik Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 3 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

İdealar ve Dil Bağlamında Locke ile Leibniz

Doç. DR. ATAKAN ALTINÖRS

Atakan Altınörs (Doç. Dr.): Galatasaray Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi. Yayımlanmış bazı çevirileri şunlardır: *Neşenin Gücü* (Frédéric Lenoir'dan çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Mutluluk Üstüne -Felsefi Bir Yolculuk-* (Frédéric Lenoir'dan çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Dilin Kökeni Üzerine* (Ernest Renan'dan çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Analitik Felsefe* (Jean-Gérard Rossi'den çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Dilin Kökenleri* (Pascal Picq ve diğerlerinden çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Sihirli Matematikte 80 Küçük Deneme* (Dominique Souder'den çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Miletli Anaksimandros* (Carlo Rovelli'den çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *Descartes* (Alfred Fouillé'den çeviri, Efil Yay.), *John Locke* (Jean Didier'den çeviri, Paradigma Yay.), *Leibniz: Hayatı ve Felsefesi* (Emile Boutroux'dan çeviri, Paradigma Yay.), *Monadoloji&Metafizik Üzerine Konuşma* (Leibniz'den çeviri, Bilge Kültür-Sanat Yay.), *İdea Nedir?* (Nayla Farouki'den çeviri, Say Yay.), *Ricoeur Sözlüğü* (Olivier Abel'den çeviri, Say Yay.), *Metafiziğe Giriş* (Bergson'dan çeviri, Paradigma Yay.), *Metot Üzerine Konuşma* (Descartes'tan çeviri, Paradigma Yay.), *Hakikatin Araştırılması* (Descartes'tan çeviri, Paradigma Yay.), *Zaman ve Anlatı* 4. cilt (Ricoeur'den çeviri, Yapı-Kredi Yay.). Altınörs'ün üç de telif kitabı bulunmaktadır: *Dil Felsefesi Tartışmaları -Platon'dan Chomsky'ye-* (Bilge Kültür-Sanat Yay.), *İdealar ve Dil Bağlamında Locke ile Leibniz* (Bilge Kültür-Sanat Yay.) ve *50 Soruda Dil Felsefesi* (Bilim ve Gelecek Kitaplığı Yay.).

İçindekiler

Sunuş.....	7
Locke.....	9
Giriş: Locke'un hayatı ve eserleri.....	11
Locke'un ideaların fitrîliği düşüncesine itirazları.....	16
Locke'a göre ideaların kaynağı.....	29
Locke'ta ideaların adlandırılması.....	38
Locke'un anlam teorisi.....	44
Leibniz.....	59
Giriş: Leibniz'in hayatı ve eserleri.....	61
İdeaların fitrîliği düşüncesine Locke'un itirazlarına Leibniz'in cevabı.....	69
Leibniz'in "idea" anlayışı.....	75
Leibniz'e göre kelimeler ve anlam.....	90
Kaynakça.....	119
Dizin.....	123

Sunuş

Leibniz *Nouveaux Essais sur l'entendement humain*'i [*İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Yeni Denemeler*], Locke'un *An Essay concerning human understanding*'ine [*İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*] nazire olarak kaleme almıştır. Felsefe ve edebiyat tarihinde, Platon'un adıyla özdeşleşmiş "diyalog" tarzında kaleme aldığı bu eseriyle Leibniz, Locke ile arasında -aslında hiç gerçekleşmemiş- hayali bir diyalog kurgulamış ve takma adlardan yararlanarak (Locke için *Philalèthe*, kendisi içinse *Théophile*) nefis bir felsefi tartışma ortaya koymuştur.

Locke ve Leibniz farklı coğrafyalarda ve farklı dillerde seslendirdikleri düşünceleriyle, empirizm ve rasyonalizm gelenekleri arasında asırlardır süregelen tartışmaya önemli katkılarda bulunmuştur. Söz konusu tartışmaya özgün yaklaşımıyla Leibniz'in, Locke'un görüşlerine topyekûn muhalefet etmediğine, makul bulduğu yanlarını methetmekten çekinmediğine şahit olmak, felsefe tarihindeki keskin kutuplaşmalar yanında, dönem dönem farklı gelenekler arasında diyalog tesis etmiş filozofların

oynadığı rolün ne denli önemli olduğunu bize bir kez daha göstermektedir.

Kitabımızda, Leibniz'in ve Locke'un idealar ve dil konusundaki yaklaşımlarını karşılaştırarak incelemeye çalıştık. İncelememize, her iki filozofun denemelerini temel almakla birlikte, gereken yerlerde Leibniz'in başka eserlerinden ve felsefe tarihinde benzer meseleler üzerinde durmuş filozofların düşüncelerinden de yararlandık.

Bu kitap, orijinali Fransızca olan doktora tezimin bir bölümüdür. Kitaba, tezimde bulunmayan Locke'un ve Leibniz'in hayatıyla eserlerine dair birer giriş (Fransız yazarlardan yapmış olduğum çevirilerden alarak) ekledim. Başta, tezimin danışmanlığını üstlenmiş olan Doç. Dr. Aliye Kovanlıkaya olmak üzere, desteğini benden esirgemeyen bütün değerli mesai arkadaşlarıma ve dostlarıma minnettarım. Kitabın bu ikinci basımını gerçekleştiren Bilge Kültür-Sanat Yayıncılık ailesinin, tasarımdan dağıtıma kadar emeği geçen her bir ferdine gönülden teşekkürlerimle...

Atakan Altınörs

Ortaköy, 2016

Locke

Giriş: Locke'un Hayatı ve Eserleri*

John Locke 29 Ağustos 1632'de Bristol yakınlarında dünyaya geldi. Avukat olan babası, halk ayaklanmasının tahttan indirdiği I. Charles'ı 1648'de yargılayan yüksek mahkemeye başkanlık etti. Locke püriten ve devrim yanlısı Westminster Kolejinde altı yıl okudu (1646-1652). Kolejin, ölü diller olan Latince ve Yunancanın öğretildiği sözel bir müfredatı vardı. Bilim esas itibariyle Aristoteles'e ve tarih de bilhassa Florus'a referansla öğretiliyordu. Locke 1652'de Oxford'ta profesör oldu. Eflâtunculuğun Cambridge'te yeniden doğduğu o yıllarda Oxford Aristotelesçiliğe sadıktı.

Bununla birlikte, kadim öğretiler tehdit altındaydı. Bacon 1620'de *Novum Organum*'u, Hobbes ise 1642'de *Human Nature*'ı ve 1651'de *Leviathan*'ı yayımlamıştı. Bacon'cu ruh ne kadar bilime ilham vermeye başladıysa, Hobbes'un adı bir o kadar Spinoza'nın yanında yer alıyordu. Locke, Spinoza'ya hiçbir şey borçlu olmayı istemiyordu. Hobbes'a ise İngiltere'de ancak 1680'lere doğru kıymet

* Jean Didier'nin şu kitabından alınmıştır: *John Locke*, çev: Atakan Altınörs, Paradigma Yay., İstanbul.

verilmeye başlanacaktır. Descartes'a gelince, onun Cambridge'te daha önce uyandırdığı etki Oxford'da hiç uğramayacaktı. Buna rağmen Descartes okumak genç Locke'un üzerinde 1659'a doğru felsefi düşüncelerini filizlendiren bir etki bırakmıştır.

Locke'un üzerinde etkili olan diğer hususlara gelince, hekim olmak isteyen Locke, Boyle ve Sydenham ile dostluk kurar. Modern kimyanın kurucusu, Bacon'cı ve mekanist olan Boyle deneysel yöntemler kullanır, simyacıların aksine gizli nitelikleri kapı dışarı edip doğal reaksiyonları gözlemler. Boyle bilimin önüne elemanter analiz hedefini koyar. Gassendi gibi Locke da bu yöntemi Boyle'dan ödünç alır. Boerhaave ile Sydenham modern tıbbın hakikî önderleridir. Sydenham'a hasta ziyaretlerinde Locke'un sık sık eşlik ettiği nakledilir. 1690'a doğru Newton'la tanışan Locke, öyle görünmektedir ki ondan hiçbir şey ödünç almış değildir.

Locke II. Charles'ın nazırı olan Shaftesbury (filozof olarak bu adla tanınmış) kontu Lord Ashley'in yakın dostudur. Lord Ashley 1672 ilâ 1675 yılları arasında Locke'u *Board of Trade*'e sekreter olarak atar. Astım hastası olan Locke 1675'te Fransa seyahatine çıkar. 1675-78 arası Montpellier'de, 1678-79 arası ise Paris'te kalır. İngiltere'ye döşünden sonra 1683'teki torry reaksiyonu başkaldırı suçuyla Shaftesbury ve Locke'u İngiltere'den kovar. Locke beş yıl Hollanda'da kalır. Amsterdam'da Guenellon ailesinin evinde kaldığı sırada, liberal ilâhiyatçıların lideri olan Limborch ile tanışır; Leyde ve Utrecht'te bulunur. II. Charles, Locke'u şüpheli bulduğundan Oxford'taki

İdeaların Fitrîliği Düşüncesine Locke'un İtirazlarına Leibniz'in Cevabı

İncelememizin Leibniz'e ayrılmış bu kısmında, ilk olarak iki filozofun ideaların kaynağına dair açıklamaları arasındaki farklılığı ele alacağız. İki filozofun bu husustaki düşüncelerini mukayese edeceğimiz bu başlıkta olduğu kadar takip eden başlıklarda da belirli bir sistematığı takip etmek bakımından, Leibniz'in doğrudan Locke'un *Essay*'ine karşılık verdiği *Nouveaux Essais*'yi kendimize kılavuz alacağız. Leibniz'in, Locke'un açıklamaları ve itirazlarına yönelik refleksiyonlarını *Nouveaux Essais*'nin biçimsel düzenine çoğunlukla sadık kalarak ele alacağımız sırada, *Monadologie*, *Discours de Métaphysique*, *Essais de Théodicée* başlıklı eserlerinin yanı sıra bazı elyazmalarındaki ve mektuplarındaki düşüncelerinden de istifade edeceğiz.

Yukarıda açıkladığımız yöntemle, kitabımızın bu bölümündeki başlıklarda sırayla, Locke'un ideaların fitrîliğine ilişkin tezler olarak "gördüğu" şeylerin dayandığını "farz ettiği" argümanlara yönelttiği itirazlara

Leibniz'in cevabını; Leibniz'in idea anlayışını; son olarak da kelimelere ve "anlam"a ilişkin düşüncelerini inceleyeceğiz.

Leibniz, Locke ile hayalî diyalogu olan *Nouveaux Essais*'nin önsözünde, muhatabıyla arasındaki başlıca ihtilâfi şöyle tespit eder: «Söz konusu olan, Aristoteles'in ve *De neme*'nin müellifinin savunduğu gibi ruhun henüz üzerine hiçbir şeyin yazılı olmadığı tabletler [tabula rasa] gibi bütünüyle boş olup olmadığını ve üzerine çizilen her şeyin sadece duylardan ve tecrübeden mi geldiğini, yoksa Platon [...] ile hemfikir olduğum gibi ruhun, dış nesnelere sadece farkına varmaya vesile olduğu birçok mefhum ve doktrine ilişkin ilkeleri menşe itibariyle kendisinde mi taşıdığını bilmektir»¹.

Leibniz bu tespitinin ardından, Locke'un birtakım "genel ilkelere" tecrübeden hareketle ulaştığını göstermenin mümkün olduğunu savunduğu sırada, "genel" ile "tümel" kavramlarını aralarındaki farkı göz ardı ederek kullanmasını eleştirerek muhatabının, duylardan gelen bilgiler ile yapılan bir genelleme olarak tümevarım yoluyla mecburî hakikatlerin bilgisine nasıl erişildiğini açıklayamadığını belirtir². Leibniz'in, Locke'un idealar teorisine, mecburî hakikatlerin kaynağı olan idealara ve ilkelere akıllı ruhun fitrî olarak sahip olduğunu savunarak karşı çıktığını göreceğiz.

1 G.W. Leibniz, *Nouveaux Essais sur l'Entendement Humain*, "Préface", § 3.

2 *Loc.cit.*

Şimdi Leibniz'in Locke'un ideaların fitriliğini savunan tezler olarak "gördüğü şeylere" itirazlarına *Nouveaux Essais*'de verdiği cevapları incelemeye geçelim. Leibniz öncelikle, Locke'un *Essay*'deki itirazları karşısında kendi pozisyonunu net bir şekilde ortaya koyar: Leibniz'e göre "duyular bize onların farkına varma fırsatını sunduğu hâlde, hiç mi hiç duyulardan gelmeyen [...] idealar ve ilkeler vardır" (I, I, §1). Leibniz, Locke'un birtakım ideaları "refleksiyon ideaları" grubu içinde tasnif etmekle, ister istemez dış duyumun haricinde bir kaynaktan gelen idealar olduğunu onaylamak zorunda kalacağını, önsözde tespit eder. Leibniz ilk olarak, Locke'un evrensel ittifak tezine yönelttiği itirazı cevaplar. Leibniz muhatabının, fitrî bilgilerin kaynağını ve kesinliğini araştırma zahmetine girmemek için evrensel ittifak tezinin bahane edilmesine gösterdiği tepkiyi haklı bulur (I, I, §1). Leibniz fitrî ilkelerin kesinliğini evrensel ittifak üzerinde temellendirmediğini, birtakım teorik maksimler üzerinde hayli genel bir ittifakın söz konusu olduğunu, lâkin bunun "evrensel" bir ittifak olmadığını belirtir. Leibniz, aslî bir kanıt olarak kullanmadığı genel ittifakı yalnızca bir emare olarak gördüğünü vurgular (I, I, §4).

Leibniz bunun ardından, Locke'un fitrî ilkelerden haberi olmayan kimseler bulunduğu biçimindeki itirazını cevaplamaya yönelir. Leibniz'e göre bu ilkeleri açık açık bilmeyen kimselerin varlığı, ilkelerin fitrî olmadığını göstermez; çünkü bu ilkeler duyar duymaz